

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2025. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.66>

УДК 338.001.36:65.016.8

О. М. Краснікова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1591-9613>

Б. І. Потапенко,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-0739-533X>

М. С. Зігаленко,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-6592-9555>

М. М. Кишкар,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-3997-3278>

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА:
МОЖЛИВОСТІ І РИЗИКИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ**

O. Krasnikova,
PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finance, Banking and
Insurance, Poltava State Agrarian University

B. Potapenko,
Second (master's) degree student, Poltava State Agrarian University

M. Kyshkar,
Second (master's) degree student, Poltava State Agrarian University

M. Zihalenko,
Second (master's) degree student, Poltava State Agrarian University

FOREIGN EXPERIENCE OF BANKRUPTCY PROCEEDINGS: OPPORTUNITIES AND RISKS OF ITS APPLICATION IN UKRAINE

У статті досліджено сутність категорії «банкрутство», особливості процедур неплатоспроможності та ліквідації в Україні та Європі, досліджено світовий досвід реабілітації неплатоспроможних компаній та його можливе застосування у вітчизняній економіці. Доведено орієнтування європейського законодавства у справі про банкрутство у проборжниковому напрямку, на відміну від України, оскільки цей процес спрямований більше на кредиторів. Встановлено, що методи запобігання банкрутства підприємств в Україні мають бути викладені в національних стратегіях розвитку та планах дій і відповідно закріплені на законодавчому рівні. Доведено, що ефективне законодавство про неплатоспроможність має заохочувати підприємства раціонально використовувати свої активи та передбачати механізми, спрямовані як на захист інтересів кредиторів, так і на фінансове оздоровлення боржника. Запропоновані заходи, які будуть сприяти покращенню проведення процедури банкрутства підприємства.

The article examines the foreign experience of bankruptcy proceedings, namely different approaches to defining the very problem of bankruptcy. It was

found that bankruptcy is a characteristic phenomenon, even for developed countries.

It was determined that bankruptcy has a significant impact on the country's economy and requires changes in regulation and application of specialized procedures. It was found that in the conditions of current realities, which include active hostilities, the bankruptcy procedure in these territories represents a significant problem from the economic, legal and social fields.

The practice of applying the bankruptcy procedure as an effective mechanism of anti-crisis management of the enterprise in some European countries is highlighted. The ineffectiveness of the state policy of Ukraine in the field of bankruptcy has been proven, there is insufficient interest in helping to restore the solvency of debtors, since there are many schemes that lead to the liquidation of large enterprises, as well as the need to analyze trends in the field of insolvency of enterprises in today's conditions and determine the impact of changes in legislation on the restoration of solvency enterprises.

The need for a civilized and effective institution of bankruptcy is indicated, the main advantages and disadvantages in the legislative sphere of individual countries are indicated, and the possibilities of implementing these advantages in the process of financial rehabilitation of enterprises of our state are identified. A sequence of anti-crisis measures aimed at overcoming crisis phenomena at enterprises and preventing their liquidation due to the inability to restore their solvency has been determined.

The main areas that should contribute to the improvement of the bankruptcy procedure are highlighted, with the aim of preserving as many economic entities as possible on the market and developing effective mechanisms to achieve financial stability and competitiveness of enterprises. The proposed measures can be useful for changes in legislation, ensuring the development of a stable and efficient economic environment.

Ключові слова: банкрутство, санація, борг, зобов'язання, кредитоспроможність, неплатоспроможність.

Keywords: bankruptcy, rehabilitation, debt, obligations, creditworthiness, insolvency.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Повномасштабне вторгнення ворога на територію нашої країни призвело до руйнування бізнесу, втрати територій внаслідок окупації, знищення основних засобів, руйнування логістичних шляхів, мобілізацію працездатного населення. Ці чинники впливають на те, що значна частина господарюючих суб'єктів не в змозі повноцінно функціонувати та виконувати свої боргові зобов'язання. В таких умовах господарювання саме процедура банкрутства є міцним підґрунтям або для відновлення платоспроможності, або ж для законного завершення фінансово-господарської діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних та практичних аспектів інституту банкрутства проводили такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Т. М. Білоконь, П. Д. Приєвий, Л. С. Козак, А. Суббот, І. А. Бланк, Є. Ф. Брігхем, В. В. Ковальов, О. О. Терещенко, В. В. Храпкін, В. Д. Чумак та інші. Питання банкрутства розкриваються у законодавчих нормативно-правових документах, таких як Кодекс України з процедур банкрутства, Методичних рекомендаціях щодо застосування комерційними банками Закону України «Про банкрутство» та багато інших. Незважаючи на значний науковий доробок у цій сфері, подальші дослідження потребують розгляду питання аналізу сучасних тенденцій у сфері неплатоспроможності підприємств, оцінки впливу відповідних законодавчих змін на відновлення платоспроможності підприємств та вивчення зарубіжного досвіду проведення процедури банкрутства у світлі євроінтеграційних процесів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідження досвіду інших країн щодо сучасних моделей державної

політики у сфері банкрутства та можливостей їх використання в контексті українських реалій. Завданням є дослідження можливостей його використання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення сталого розвитку підприємництва є запорукою стійкого розвитку економіки будь-якої країни. Водночас, розвиток підприємництва залежить, зокрема, від досконалості законодавства про банкрутство, від способів відновлення платоспроможності та запобігання ліквідації підприємств, від вміння своєчасно проводити аналіз фінансової звітності та швидко приймати рішення, які стосуються інвестицій у прибуткову сферу для отримання в подальшому позитивного фінансового результату [1].

На тлі економічної рецесії та війни в Україні зростає кількість підприємств, які потрапляють у категорію неплатоспроможних та збанкрутілих. Для всіх господарюючих суб'єктів війна ускладнила або призвела до неможливості здійснення результативної фінансово-господарської діяльності та своєчасного проведення розрахункових операцій з постачальниками, фінансово-кредитними установами, податковими органами та іншими контрагентами. Воєнні дії призвели до міграції та мобілізації трудових ресурсів, що в наслідку зменшило кількість працездатного населення. Інфляційні процеси як наслідок фінансової кризи також лягають важким тягарем для підприємств, оскільки збільшуються транспортні витрати, витрати на енергоносії, на сировину, зростає собівартість виробленої продукції та сировини, збільшуються обсяги простроченої дебіторської заборгованості, спостерігається порушення розрахунково-платіжної дисципліни. Це призводить до спаду економіки та збільшенню неплатоспроможних підприємств. Крім того, Україна інтегрує у європейське співтовариство з його правилами ведення бізнесу, які можуть сприяти зниженню фінансової стійкості українських товаровиробників.

Тому важливого значення набуває вивчення зарубіжного досвіду процедур банкрутства та відновлення платоспроможності підприємств у

контексті гармонізації українського законодавства з європейською правовою системою. У цьому відношенні найбільшу увагу слід приділити країнам ЄС, які вирізняються високою стабільністю інститутів підприємництва та фінансово-кредитних установ. Тож, варто розглянути деякі особливості зарубіжного законодавства та процесів проведення процедур банкрутства країн ЄС на прикладі Німеччини, Франції, Чехії та Польщі.

Перш ніж розглянемо досвід у сфері банкрутства деяких держав, необхідно визначитися з поняттям банкрутства. У Кодексі України з процедур банкрутства зазначається, що банкрутство – це нездатність боржника відновити свою платоспроможність та погасити вимоги кредиторів, яка визнається господарським судом [2]. Таким чином законодавство пов'язує банкрутство із нездатністю боржника платити за своїми зобов'язаннями та відновити свою платоспроможність в правовому полі. Таким чином, трактування банкрутства охоплює широке коло як економічних, так і правових відносин.

Значний досвід у сфері банкрутства та неплатоспроможності відображений у Німеччині, а саме в правових та організаційних аспектах. Запровадження так званої "презумпції платоспроможності". Це означає, що позичальник спроможний виконати фінансові зобов'язання, якщо різниця між сумою платежів за фінансовими зобов'язаннями та сумою оборотних активів становить менше 10% від суми поточних зобов'язань. Іншими словами, позичальник визнається платоспроможним, якщо щонайменше 90% його поточних зобов'язань можуть бути погашені негайно за рахунок оборотних активів. Тому з 1 липня 2017 р. Кодекс з процедур банкрутства використовує коефіцієнт ліквідності з пороговим значенням 0,9 як критерій платоспроможності боржника. Якщо розрив покриття ліквідності не може бути ліквідований протягом трьох тижнів, оголошується криза ліквідності [3].

Загалом, німецька модель інститутів банкрутства передбачає відкриття провадження на підставі неплатоспроможності, а це означає, що таке

провадження може бути ініційоване як боржником, так і кредитором. Вище зазначене свідчить про те, що німецька влада надає великого значення спільному захисту інтересів як боржників, так і кредиторів.

Чехія, як найближчий сусід також має ряд цікавих новацій у законодавстві, які можуть бути доречними до розгляду в Україні. Процедури ліквідації компаній дуже схожі на українські процедури ліквідації. Однак у законодавстві Чехії є поняття "дрібної неплатоспроможності". Поняття "дрібної неплатоспроможності" визначено у Законі «Про неплатоспроможність та способи її вирішення» і являє собою спрощену процедуру ліквідації компаній, в якій, серед іншого, вимоги кожного конкретного кредитора задовольняються в індивідуальному порядку в судовому засіданні без проведення зборів кредиторів. Така спрощена процедура може бути застосована лише до боржників, які мають менше 50 кредиторів та загальний оборот менше 2 млн крон (приблизно 3,3 млн грн) за останній звітний період [4, с. 43].

Інститут мораторію є відносно новим явищем в чеському законодавстві і може бути запровадженим виключно за заявою боржника, яка має бути подана протягом семи днів з моменту подання боржником заяви про банкрутство до суду, або протягом 15 днів, якщо заява до суду про банкрутство подає кредитор. Метою мораторію є надання можливості боржникам поліпшити своє фінансове становище, не вдаючись до процедури банкрутства як засобу вирішення проблеми. Мораторій може бути введений лише за згодою більшості кредиторів строком на 3 місяці з можливістю подовження ще на 30 днів. Під час дії мораторію кредитори можуть здійснювати нагляд за діяльністю компанії через своїх представників та вимагати скасування мораторію, що має бути негайно задоволено судом у наступних випадках:

- боржник подав неправдиву інформацію щодо фінансового стану;
- якщо є підозри про нечесні наміри або можливі зловживання з боку боржника в період дії мораторію [4, с. 42-43].

Ще одним способом уникнення банкрутства є полегшення боргу (або полегшення тягаря заборгованості), яким мають можливість скористатися всі юридичні особи незалежно від виду діяльності (легка промисловість, сільське господарство тощо). Полегшення боргу передбачає передачу частини майна боржника спеціалізованим акредитованій особі в обмін на часткове погашення цією особою зобов'язань боржника. Спеціалізовані акредитовані особи – це юридичні особи, уповноважені Міністерством юстицій Чеської Республіки, які перевіряють платоспроможність та фінансову стійкість юридичної особи [4, с. 44].

Доцільно також розглянути та ознайомитися з процедурою банкрутства у Польщі, оскільки в цій країні досить успішно йде розвиток національної економіки. Закон передбачає право боржника ініціювати провадження у справі про банкрутство, але цим правом можуть скористатися лише сумлінні боржники, які перебувають у реальній фінансовій скруті.

У Польщі випадки неплатоспроможності внаслідок переоцінки можливостей боржника або його необізнаності не вважаються підставою для відкриття провадження у справі про банкрутство у судах. З цієї причини польська влада приділяє велику увагу процедурі подання заяви про відкриття провадження, а боржник має довести сумлінність своїх дій та обґрунтувати настання неплатоспроможності внаслідок форс-мажорних обставин.

При подачі заяви боржники зобов'язані задекларувати своє особисте майно та фінансовий стан (борги та доходи). Суд перевіряє надану інформацію. У разі подання неправдивих відомостей боржник притягується до адміністративної або кримінальної відповідальності. Одним із засобів запобігання зловживанням є обов'язкова публікація інформації про клопотання боржника визнати його банкрутом у головній місцевій газеті та судових виданнях. Це забезпечує інформування всіх кредиторів.

Оскільки середньостатистичний боржник не має коштів, суди здійснюють публікації власним коштом. Законодавство про банкрутство базується на чотирьох основних принципах:

- а) списання боргів є винятком;
- б) боржники зобов'язані погашати свої борги в міру своїх можливостей;
- в) провадження у справах про банкрутство має бути якомога дешевшим;
- г) кредитори повинні брати участь у судових розглядах [5].

Серед європейських країн, макроекономічний зміст яких має регуляторний вплив на учасників ринку, Франція має більш конкурентну економіку, ніж інші країни, і, як наслідок, значно вищий ВВП на душу населення. Що стосується французького законодавства про банкрутство, то за своєю природою воно орієнтоване на боржника і керується макроекономічним підходом до регулювання економіки. Позиція такого французького законодавства спрямована на вирішення критичної ситуації, в якій опинився суб'єкт господарювання, сприяння виконанню його боргових зобов'язань перед кредиторами і, що найголовніше, збереження підприємства шляхом збереження робочих місць з точки зору соціальної функції держави.

Система організаційних заходів у Франції, спрямованих на уникнення ліквідації компаній-боржників, також викликає зацікавлення. Найкращою процедурою реструктуризації в процедурі банкрутства є оренда підприємства з правом викупу на строк не більше двох років, а найкращою процедурою ліквідації - продаж підприємства як виробничої одиниці. Соціальний аспект проявляється також у пріоритетності виплат. Пріоритет надається виплаті заробітної плати працівникам боржника перед іншими категоріями кредиторів [6, с. 291].

Проведений аналіз зарубіжного досвіду в сфері банкрутства підприємств дозволяє зробити наступні пропозиції, що на нашу думку, сприятимуть підвищенню ефективності проведення процедури банкрутства.

1. Основний ухил при проведенні процедури банкрутства необхідно зробити на реорганізацію підприємств, максимально ускладнивши та відтермінувавши в часі процес їх повної ліквідації. Адже переважно в таких ситуаціях заробляють не власники і не кредитори, а ті, що скуповують чужі

борги. За статистикою більшість з підприємств, що збанкрутували мали державну частку і банкрутство використовувалось як один з варіантів злочинних схем при приватизації. Реструктуризація підприємств-банкротів, якщо вона грамотно організована дає позитивний ефект і час підприємствам на відновлення фінансової спроможності, дозволяє зберегти профіль підприємства, робочі місця тощо.

2. Варто посилити адміністративну та кримінальну відповідальність за навмисне доведення підприємства до банкрутства чи за зовнішнє втручання в господарську діяльність підприємств з метою створення фінансової неспроможності, тому що такі дії можна класифікувати як підрив національної безпеки та економіки держави.

3. В судовій санації повинні застосовуватися наступні інструменти: вводиться мораторій на погашення вимог кредиторів, призупиняти виконавчі провадження, притягувати до відповідальності осіб, які незаконно виводять активи. Всі ці дії мають гармонізувати взаємини між кредитором та боржником.

4. Повинна бути дієвою досудова санація, яка надає відстрочку підприємству від примусових стягнень і дає час для відновлення бізнес-процесів та залучення інвестиційних ресурсів. Це надасть підприємству час для розробки антикризових заходів, пошуку необхідних коштів для відновлення своєї платоспроможності.

5. Вирішити питання про підготовку “антикризових” менеджерів. В умовах перенасиченості ринку праці спеціалістами різних економічних спеціальностей, фахівців у даній проблемній сфері, на відміну від країн з розвиненою економікою, ніхто не готує. Це з одного боку дозволить забезпечити кваліфікованими кадрами кризові підприємства, а з іншого урізноманітнити підготовку економістів-менеджерів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Політика, яка проводиться наразі державою в сфері банкрутства, є неефективною. Це питання повинно бути одним із першочергових, оскільки

тільки міцна економіка спроможна протидіяти викликам, які стоять перед нашою державою в умовах сьогодення та дати міцне підґрунтя для нашої країни як повноцінного і конкурентоспроможного члена європейського співтовариства. Саме тому вивчення досвіду європейських країн може допомогти наблизити національне законодавство та їхні адміністративні системи до задоволення інтересів кредиторів та їх боржників.

Література

1. Краснікова О. М., Тітов Р. Ю., Матвієнко А. О. Аналіз фінансового стану як головний фактор забезпечення платоспроможності аграрних підприємств. *Науково-виробничий журнал «Бізнес- навігатор»*, вип. 2(72). 2023. С. 122-125. URL: <http://www.business-navigator.ks.ua/2023/72-2023> (дата звернення 5.01.2025 р.).
2. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. Офіційний сайт Верховної Ради України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення 10.01.2025 р.).
3. Тищенко Н. Світові стандарти банкрутства – порівняння з українським законодавством. URL: <https://nobili.ua/news/publications/svitovi-standarty/> (дата звернення: 10.01.2025 р.).
4. Островська О. А., Ушеренко С. В., Харченко Є. Ю. Новації чеського законодавства про банкрутство та доцільність їх імплементації в Україні. *Бізнесінформ*. 2018. Т. 2. С. 40-45.
5. Звіт за дослідженням Аналізу регуляторного впливу прийняття Закону України «Про банкрутство фізичної особи». Київ : Центр комерційного права, 2012. 90 с.
6. Козак Л. С., Федорук О. В. Інститут банкрутства як невід’ємний елемент ринкової економіки. *Управління проєктами, системний аналіз і логістика. Технічна серія*. 2010. Вип. 7. С. 290-294.

References

1. Krasnikova, O.M. Titov, R.Yu. and Matvienko, A.O. (2023), “Analysis of the financial condition as the main factor in ensuring the solvency of agricultural enterprises”. *Biznes-navihator*, vol. 2 (72), pp. 122-125, available at: <http://www.business-navigator.ks.ua/2023/72-2023> (Accessed 5 January 2025).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), “Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (Accessed 10 January 2025).
3. Tyshchenko, N. (2020), “World standards of bankruptcy – comparison with Ukrainian legislation”, available at: <https://nobili.ua/news/publications/svitovi-standarty/> (Accessed 10 January 2025).
4. Ostrovska, O.A. Usherenko, S.V. and Kharchenko, Ye.Yu. (2018), “Innovations in Czech bankruptcy law and the feasibility of their implementation in Ukraine”, *Biznesinform*, vol. 2, pp. 40-45.
5. Tsentri komertsiiinoho prava (2012), *Zvit za doslidzhenniam Analizu rehuliatornoho vplyvu pryjniattia Zakonu Ukrainy «Pro bankrutstvo fizychnoi osoby»* [Report on the study of the regulatory impact of the introduction of the Law of Ukraine “On Bankruptcy of a Natural Person”], Kyiv, Ukraine.
6. Kozak, L.S. and Fedoruk, O.V. (2010), “Bankruptcy as an integral element of a market economy”, *Upravlinnia proiektamy, systemnyi analiz i lohistyka. Tekhnichna seriia*, vol. 7, pp. 290-294.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2025 р.